

*Поступна О.В., д.держ.упр., проф., НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-0622-0966*

*Postupna O., Doctor of Science in Public Administration, Professor, Associate
Professor of the Department of Management, National university of civil defence
of Ukraine, Kharkiv*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE: A RETROSPECTIVE ANALYSIS

Негативною тенденцією сьогодення є зростання кількості осіб з особливими потребами. Станом на 2021 р. у світі налічується майже 240 млн дітей з інвалідністю. В Україні, на жаль, також відбувається щорічне зростання кількості осіб з інвалідністю. Особливо відчутним це стало на початку 2014 р. у зв'язку з початком російсько-української війни. У статті здійснено ретроспективний огляд розвитку та аналіз сучасного стану правового регулювання інклюзивної освіти в Україні та світі, що дозволило запропонувати своє бачення визначення історичних періодів та особливостей нормативно-правового забезпечення становлення та розвитку інклюзивної моделі освіти в Українській державі.

Ключові слова: *публічне управління, державна політика, кадрова політика, інклюзивна освіта, особа з особливими освітніми потребами, інтегральна взаємодія, інклюзивний освітній простір, соціальна інклюзія.*

A negative trend today is the increasing number of individuals with special needs. As of 2021, there are nearly 240 million children with disabilities worldwide. Unfortunately, Ukraine is also experiencing an annual increase in the number of people with disabilities. This trend became especially pronounced at the beginning of 2014 with the onset of the Russian-Ukrainian war. The article provides a retrospective review of the development and an analysis of the current state of the legal regulation of inclusive education in Ukraine and globally. This has enabled a proposed perspective on defining historical periods and identifying specific characteristics of the regulatory framework in establishing and advancing the inclusive education model within the Ukrainian state.

Keywords: *public administration, state policy, personnel policy, inclusive education, a person with special educational needs, integral interaction, inclusive educational space, social inclusion.*

Постановка проблеми. У сучасному світі освіта стає вирішальним чинником суспільного прогресу, запорукою особистісного становлення й

розвитку людини та підвищення її інтелектуального потенціалу. Без отримання необхідних загальних й спеціальних знань людина не може забезпечити собі належних умов життя, не може реалізуватись як особистість та не здатна захистити свої права у разі їх порушення.

Негативною тенденцією сьогодення є зростання кількості осіб з особливими потребами. Станом на 2021 р. у світі налічується майже 240 млн дітей з інвалідністю [18]. В Україні, на жаль, також відбувається щорічне зростання кількості осіб з інвалідністю. Особливо відчутним це стало на початку 2014 р. у зв'язку з початком російсько-української війни. Станом на 1 січня 2022 р. дітей з інвалідністю у віці до 18 років в Україні налічувалось 162 214, що склало 6,6 % від загальної чисельності населення [2]. Число людей з інвалідністю стрімко зросло в результаті повномасштабної російсько-української війни. Лише за 2022-2023 рр. загальна кількість інвалідів в Україні зросла на 300 тис. осіб і сьогодні їх налічується понад 3 млн. осіб [16]. Більшість з них, як і люди з інвалідністю в інших країнах, кожного дня стикаються з численними перепонами у реалізації своїх прав, зокрема щодо отримання доступних та якісних освітніх послуг. Тож, з метою усунення дискримінації по відношенню до дітей з інвалідністю в світі впроваджується інклюзивна модель освіти, що ґрунтується на принципах рівності та забезпеченні основного права дітей на освіту за місцем її проживання. Інвалідність сьогодні вже не розглядається лише як медична проблема, її сприймають як проблему соціальну, тому на міжнародному й національному рівнях виробляються шляхи включення людини з інвалідністю в активне життя суспільства.

Україна, приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини, взяла на себе зобов'язання щодо отримання загальнолюдських прав, зокрема прав дітей з особливими освітніми потребами на освіту. Для цього на державному рівні шляхом формування системи законодавчих та інших нормативно-правових документів встановлюються загальні засади й розробляються основні засоби правового регулювання інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти розвитку освіти в цілому та інклюзивної освіти зокрема достатньою мірою висвітлено в публікаціях українських учених (М. Ажажа [1], В. Бульба [3], Л. Грень [4; 5], О. Іванова [6], О. Поступна [3; 14; 15], М. Чеботарьов [5], А. Черкашин [5] та ін. Передумови формування правової основи розвитку інклюзивної освіти, аналіз основних положень нормативно-правових документів є предметом дослідження таких авторів, як Г. Грищенко [12], М. Довга [17], Н. Колісніченко [21], А. Колупаєва [7; 8], Є. Линдіна [10], О. Лис [11], Т. Лукіна [12], І. Луценко [7], Н. Поліщук [13], О. Таранченко [8], О. Тильчик і В. Тильчик [17], Я. Федан [19], М. Холод [21], І. Хомишин [20] та ін. Загалом, проблема інклюзивної освіти є доволі новою для наукової спільноти та водночас дуже актуальною, оскільки порушуються питання забезпечення рівних прав і можливостей для всіх людей,

незважаючи на їх особливості та здібності. Основу для розвитку інклюзивного вектору розвитку освіти складають міжнародні правові документи, які визначають основні принципи, правила та дії для запровадження інклюзивної моделі освіти у національних державах. На жаль, і досі у науковій літературі не повною мірою висвітлено хронологію створення правового забезпечення розвитку інклюзивної освіти.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити ретроспективний огляд розвитку та аналіз сучасного стану правового регулювання інклюзивної освіти в Україні, визначити історичні періоди та особливості нормативно-правового забезпечення її розвитку.

Виклад основного матеріалу. В основу національного законодавства в сфері інклюзивної освіти України покладено міжнародні документи і стандарти, що визначені у галузі прав людини в цілому та право на освіту зокрема. Проведений аналіз міжнародних і національних документів, дає підстави для встановлення хронологічної послідовності створення правової бази розвитку інклюзивної освіти в світі та визначення особливостей правового регулювання інклюзивною освітою в Україні.

Перший етап – 1940-50-ті рр. – визнання права людини на освіту головною людською потребою. Після Другої світової війни вперше на міжнародному рівні порушили питання прав людини. Першим міжнародним документом, у якому проголошувалось право кожної людини на освіту, стала Загальна декларація прав людини, що прийнята 10.12.1948 р. Зокрема, у ст. 26 зазначається, що освіта має бути безоплатною, хоча б початкова (має бути обов'язковою) й загальна; загальнодоступною – технічна й професійна освіта; однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного – вища освіта [25]. Пізніше, у 1959 р. Декларацією прав дитини було проголошено 10 принципів, яких має дотримуватись спільнота з метою забезпечення дітям щасливого дитинства. У п'ятому принципі проголошувалось рівноправність усіх дітей – «дитині, яка є неповносправною фізично, психічно або соціально, мають бути забезпечені спеціальні режим, освіта і піклування, необхідні з огляду на її особливий стан» [23]. Сьомий принцип проголошує право дитини на здобуття безоплатної та обов'язкової освіти щонайменше на початкових рівнях. Ці міжнародні документи заклали основні соціальні й правові принципи людини.

Другий етап – 1960-70-ті рр. – подолання дискримінації людини, зокрема особи з інвалідністю. Починаючи з другої половини ХХ ст. дослідженню проблеми соціалізації людей з особливими потребами приділяється значна увага з боку світового співтовариства, а захист прав людей з інвалідністю є предметом пильної уваги ООН. У 1960-70-х рр. було прийнято низку документів у галузі прав людини, які визначали: права людини на загальну доступність та на рівні умови по відношенню до якості освіти (Конвенція з подолання дискримінації в освіті, 1960 р.); право кожної людини на доступ-

ну освіту на всіх її рівнях (Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 1966 р.); ліквідацію дискримінації людини за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи інших обставин (Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, 1966 р.); необхідність проведення заходів в області викладання, виховання, культури та інформації з метою боротьби з упередженнями, які ведуть до расової дискримінації (Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, 1965 р.).

Третій етап – 1980-ті рр. – поява концепції інтеграції в освіті, формування інклюзивної моделі освіти. Саме в цей період у світі виникла концепція інтеграції в освіті, що дала поштовх до впровадження інклюзивної моделі освіти як альтернативної шкільним моделям навчання у спеціальних закладах (переважно закладах інтернатного типу, що робило особу з інвалідністю відірваною від суспільства та ускладнювала процес її соціалізації). Вважається, що інклюзія здатна задовольнити потреби всіх дітей, незалежно від рівня їх психічного чи фізичного розвитку; значно розширює можливості дитини. Протягом 1980-х – початку 1990-х рр. на міжнародному рівні були прийняті основні документи в галузі прав людини щодо захисту їх прав на освіту: визнання прав усіх дітей щодо гармонійного розвитку особистості (доступність і обов'язковість освіти, право на якісну освіту), недискримінації за будь-якими ознаками дитини з інвалідністю (Конвенція про права дитини, 1989 р.); право на освіту, яка відповідає культурі і потребам корінних народів (Конвенція про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя у незалежних країнах, 1989 р.); сприяння навчанню дітей працюючих мігрантів їх рідній мові, ознайомлення з їх рідною культурою (Міжнародна конвенція про захист прав усіх працюючих мігрантів і членів їх сімей, 1990 р.); необхідність забезпечення загального доступу до освіти для всіх осіб, сприяння укріпленню принципів справедливості (Всесвітня декларація про освіту для всіх, 1990 р.) та ін.

Четвертий етап – 1990-ті рр. – звернення уваги суспільства до людей з інвалідністю, поява терміну «інклюзивна освіта». Так, у Всесвітній Декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, прийнятій у 1990 р., наголошується на здійсненні програм, які мають знизити рівень неграмотності та надати усім дітям можливість здобути освіту незалежно від їхнього походження і статі. Одним із завдань ставилось піклування та надання підтримки дітям-інвалідам. ООН з метою сприяння кращому розумінню проблем інвалідності та підвищення обізнаності про переваги інтеграції інвалідів у всі аспекти суспільного життя вперше в 1992 р. 3 грудня проголосила Міжнародним днем інвалідів. З того часу цей день відзначається у світі щорічно. Закріплення прав і стандартів у галузі прав людей з інвалідністю відбулось у 1993 р. у «Стандартних правилах забезпечення рівних можливо-

стей для інвалідів». Правила містять заклик до держав зробити освіту осіб з фізичними та розумовими вадами невід'ємною частиною системи освіти. Документ закріплює принцип рівного доступу людей з інвалідністю до отримання освіти та визначає чіткий алгоритм здійснення освітнього процесу для дітей з інвалідністю.

Сам термін «інклюзивна освіта» вперше з'явився у Саламанкській декларації, прийнятої в 1994 р. на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами. Інклюзивна освіта визначається, як найбільш ефективний засіб боротьби з дискримінаційним ставленням, створення привітної атмосфери в громадах, побудови інклюзивного суспільства та забезпечення освіти для всіх. Також у рамковому документі цієї конференції («Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами») визначені новий підхід до освіти осіб з особливими освітніми потребами та керівні принципи діяльності на національному, регіональному й міжнародному рівнях. На конференції пролунав заклик до урядів всіх держав затвердити на законодавчому рівні принципи інклюзивної освіти та приймати усіх дітей до загальноосвітніх шкіл. Винятком можуть бути лише ті випадки, які унеможливають навчання дитини інваліда у закладі освіти. У такому випадку створюються спецшколи чи спецкласи. В 1995 р. учасники Всесвітньої зустрічі в інтересах соціального розвитку прийняли Копенгагенську декларацію про соціальний розвиток, у якій проголошувалось сприяння доступу дітей до закладів освіти, забезпечення якості освіти з метою усунення нерівності. Таким чином, інклюзія проголошувалась загальною формою освіти, а уряди держав зобов'язуються створити належні умови для розвитку інклюзивної освіти.

Саме на цьому етапі в Україні розпочався перший етап інтеграції дітей з особливими потребами до масової загальноосвітньої системи; закладаються правові основи становлення інклюзивної освіти – закріплення права кожної людини на освіту на різних її рівнях: закони України «Про освіту» (1991, 1996 рр.), Конституція України (1996 р.), «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.) та Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), 1993 р.). Також були ратифіковані основні міжнародні документи у сфері прав людини та взято курс на забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю. У цей період запроваджувалась медична модель освіти для дітей з порушенням опорно-рухового апарату, а для дітей з психічним розладом впроваджувалось здебільшого індивідуальне навчання. Крім того, у кадровий склад закладів загальної середньої освіти вводилась штатна одиниця – вчитель-дефектолог або відкривались логопедичні пункти, а також для дітей із затримкою психічного розвитку відкривались класи інтенсивної корекції / вирівнювання. Крім того, у цей період Україна взяла курс на євроінтеграцію, тим самим взяла на себе низку зобов'язань, зокрема щодо проведення реформування деяких сфер життя суспільства та приведення національної право-

вої бази до європейських норм і стандартів, у тому числі в частині забезпечення прав дітей з інвалідністю. У 1999 р. ухвалено Концепцію державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами. Таким чином, на цьому етапі в Україні закладались передумови для запровадження інклюзивної моделі освіти.

П'ятий етап – перше десятиліття ХХІ ст. – закладання основ для розвитку інклюзивної освіти. У 2000 р. з метою розробки підходів щодо забезпечення розвитку освіти для всіх осіб на Всесвітньому форумі з питань освіти було ухвалено документ – Дакарські рамки дій. У документі наголошується на необхідності створення інклюзивних умов у сфері освіти та визначаються 6 цілей програми «Освіта для всіх»: розширення і вдосконалення комплексних заходів з догляду за дітьми молодшого віку та їх виховання; забезпечення безоплатної й обов'язкової початкової освіти; задоволення освітніх потреб молоді й дорослих; підвищення на 50 % рівня грамотності дорослих; ліквідація розриву між хлопчиками й дівчатками у початковій і середній освіті; підвищення якості освіти [24]. Згідно з основними положеннями рамкового документу, всі заклади загальної освіти мають перейти на інклюзивний вектор та проводити навчання усіх дітей, незважаючи на їх особливості. Пізніше, у 2006 р. на міжнародному рівні було прийнято два документи – Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю та Факультативний протокол до неї. Конвенція стала відправним документом для правового закріплення інклюзивного вектору розвитку освіти в країнах світу. Держави-учасниці визнали право інвалідів на освіту та зобов'язувались забезпечити інклюзивну освіту на всіх рівнях протягом усього життя.

В Україні продовжився етап закладання правових основ для розвитку національної системи освіти в цілому – прийняті закони України у сфері освіти «Про дошкільну освіту» (2001 р.) і «Про вищу освіту» (2002 р.); у 2002 р. затверджено Національну доктрину розвитку освіти; в 2001 р. прийняті закони у сфері охорони дитинства й роботи з молоддю – «Про охорону дитинства» та «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»; у 2006 р. ухвалено Концепцію Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки та Державну типову програму реабілітації інвалідів. Нормативно-правові акти проголошували принципи рівного доступу всіх громадян до якісної освіти, посилення особистісного виміру, демократизацію та гуманізацію освіти, її переорієнтацію на проблемно-діяльнісний та інноваційний тип освіти. У загальній середній освіті внаслідок її реформування запроваджувалась модель 12-річного навчання. В рамках виконання заходів, прийнятої у 2004 р. Концепції соціальної адаптації осіб з розумовою відсталістю, діти з такими вадами залучались до освітнього процесу – було проведено соціально-освітній експеримент, який складався з двох етапів: 1) 2001-2007 рр. – «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з психофізичними порушеннями в загальноосвітні заклади»; 2) 2008-2013 рр. – «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей,

які потребують корекції фізичного (або розумового) розвитку, шляхом запровадження їх інклюзивного навчання». У 2009 р. було розроблено й затверджено «Положення про організацію інклюзивного навчання в школах». Таким чином, в Україні впроваджувалась інтеграційна модель для дітей з особливими потребами, що супроводжувалась створенням спеціальних класів.

Шостий етап – 2010 р. – по теперішній час – становлення та розвиток інклюзивної моделі освіти. У 2015 р. була прийнята Інчхонська декларація «Освіта-2030», у якій закладаються підстави для забезпечення якісної й справедливої освіти упродовж усього життя, що слугують основою для розробки планів щодо галузі освіти у рамках документу «Цілі сталого розвитку», затвердженого ООН у 2015 р. Тож, розробка плану дій визначається ефективним механізмом забезпечення функціонування інклюзивної освіти, а запровадження принципу «зміна умов життя через освіту» визнає провідну роль освіти як рушійну силу особистісного зростання та можливості забезпечити собі гідне життя.

Цей етап в Україні був найбільш насиченим у плані розробки юридичних норм для розвитку інклюзивної освіти, тож доцільним вважаємо виокремити певні періоди:

1) запровадження інклюзії в системі освіти (2010-2013 рр.) – ухвалення державної програми «Безбар'єрна Україна 2009-2015 рр.» (2009 р.), у результаті організовано інклюзивне навчання; затвердження Концепції інклюзивного навчання (2010 р.), що закріплювала впровадження інклюзії та психолого-педагогічного супроводу; внесення змін щодо інклюзії в базові освітні закони; розробка інструкцій щодо організації інклюзивного навчання у закладах освіти, зокрема щодо введення посади вихователя / асистента вчителя у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням (2012 р.); розробка Національної стандартної класифікації освіти (2013 р.), поява нової альтернативної моделі психолого-педагогічної підтримки та навчання дітей з особливими освітніми потребами;

2) становлення інклюзивної освіти (2014-2019 рр.) – підписання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС (2014 р.), конституційне закріплення курсу на європейську і євроатлантичну інтеграцію, що передбачає модернізацію національного освітнього законодавства; комплексна модернізація правової бази в освітньо-науковій сфері, зокрема прийняття законів України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.), «Про освіту» (2017 р.), ухвалення Концепції розвитку освіти України на 2015 – 2025 роки, проведення реформи в загальноосвітній сфері «Нова українська школа» (у 2017 р. протестовано 100 закладів освіти, а з 2018 р. усі заклади загальної середньої освіти перейшли на нову форму навчання). Крім того, впродовж 2016-2019 рр. проходив третій експеримент «Розвиток інклюзивного освітнього середовища в Запорізькій області, у результаті якого було розроблено нові механізми забезпечення, фінансування, субвенцій

для інклюзивного навчання шляхом залучення представників влади, установ та закладів освіти;

3) вдосконалення правового регулювання інклюзивною освітою (2020 р. – по теперішній час) – у 2020 р. прийнято Закон України «Про повну загальну середню освіту», у якому визначається механізм формування інклюзивних класів / груп у закладах освіти; у 2021 р. затверджено Постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти».

В цілому в Україні модель інклюзивної освіти пройшла від експериментального її запровадження в окремих закладах освіти, регіонах та на окремих рівнях освіти до створення умов для її суцільної організації на всіх рівнях освіти і не тільки для дітей, а й для дорослого населення. Це особливо актуально для України, яка знаходиться у стані війни та у якій щодня, на превеликий жаль, унаслідок постійних ворожих обстрілів зростає кількість осіб з інвалідністю як серед цивільних, так і серед військових.

Висновки. Отже, у роботі здійснено ретроспективний огляд розвитку та аналіз сучасного стану правового регулювання інклюзивної освіти в Україні та світі, що дозволило запропонувати своє бачення визначення історичних періодів та особливостей нормативно-правового забезпечення становлення та розвитку інклюзивної моделі освіти в Українській державі.

Список використаних джерел:

1. Ажажа М. А. (2019). Державна політика України щодо інклюзивної освіти в умовах професійної підготовки молоді. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2019/28.pdf.

2. Базова інформація про інвалідність. *Конфедерація роботодавців України.* URL: https://pwd.employers.org.ua/ua/book/2_25.

3. Бульба В. Г., Поступна О. В. (2016). Підготовка магістрів публічного управління та адміністрування: питання підвищення ефективності. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». Вип. 1 (49). С. 143-148.

4. Грень Л. М. (2021). Забезпечення інклюзивної освіти у міжнародних документах і законодавстві. *Публічне управління та адміністративний менеджмент: сучасні тренди та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків : Видавничий центр «Global Scientific Trends», 2021. С. 104-105.

5. Грень Л. М., Черкашин А. І., Чеботарьов М. К. (2021). Інклюзивне освітнє середовище в закладах вищої освіти: шляхи створення. *Теорія і практика управління соціальними системами.* Харків : НТУ «ХП», 2021. № 2. С. 70-80.

6. Іванова О. В. (2019). Організація інклюзивного навчання в країнах Західної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : дис... канд. пед. наук.

Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 285 с.

7. Колупасва А. А., Луценко І. В. (2016). Нормативний бюлетень. Аналіз міжнародного законодавства з питань інклюзивної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип. 11. С. 242-260. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint.pdf>.

8. Колупасва А. А., Таранченко О. М. (2016). Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ». 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

9. Кузьменко О. В., Чорна В. Г. (2021). Особливості правового регулювання надання інклюзивної освіти. *Наукові записки. Серія: Право*. Вип. 10. Спецвип. С. 137-141.

10. Линдіна Є. (2023). Нормативно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні: періодизація та особливості. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти : матеріали V Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф.: зб. наук. пр.; укладач Петровська К. В.* С. 100-108.

11. Лис О. Г. (2021). Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти у закладах дошкільної освіти в Україні : дис... канд. пед. наук. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т. 210 с.

12. Лукіна Т. О., Грищенко Г. А. (2018). Вплив сучасних змін правових норм на розвиток інклюзивної освіти в галузі дошкільної та загальної середньої освіти в Україні. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. Вип. 4. С. 106-115.

13. Поліщук Н. Р. (2020). Право на освіту осіб з особливими освітніми потребами. *Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової регламентації* : колективна монографія / за заг. ред. Н. В. Машиної. Львів – Торунь : Ліга-Прес. С. 328-348. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/116/1352/3008-1>.

14. Поступна О. В. (2021). Механізми правового регулювання процесу публічного управління освітою. *Наукові перспективи: журнал*. (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»). Київ. № 1 (7). С. 239–250.

15. Поступна О. В. (2011). Теоретичні основи державного управління системою дошкільної освіти в Україні. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». Вип. 4 (35). С. 86-92.

16. Танасишин у штаб-квартирі ООН: в Україні понад 3 млн людей з інвалідністю – це люди з величезним потенціалом, навичками, ідеями, силою. *Головні новини* : офіційний веб-ресурс Міністерства соціальної політики України. 13 червня 2024 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>.

17. Тильчик О. В., Тильчик В. В., Довга М. О. (2020). Правові засади розвитку інклюзивної освіти в Україні в умовах євроінтеграції. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 3. С. 125-130.

18. У світі живе близько 240 мільйонів дітей із інвалідністю – свідчать дані найповнішого статистичного аналізу ЮНІСЕФ. *UNICEF. Для кожної*

дитини. 10 листопада 2021 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/copy-nearly-240-million-children-disabilities-around-world-unicefs-most>.

19. Федан Я. І. (2017). Удосконалення організаційно-правового механізму державного управління освітою. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Вип. 2. С. 36-40.

20. Хомишин І. Ю. (2017). Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. № 28. С. 53-55.

21. Холод М., Колісниченко Н. (2024). Публічна політика з питань інклюзивних систем освіти: нормативно-правовий контекст міжнародної практики. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. Одеса. Вип. 31. С. 171-179.

22. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *United Nations*. 2007. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Ch_IV_15.pdf.

23. Declaration of the Rights of the Child. *Resolutions Adopted on the Reports of the Third Committee*. General Assembly – Fourteenth Session. P. 19-20.

24. The Dakar Framework for Action. World Education Forum Dakar, 2000/Dakar: UNESCO, 2000. 77 p.

25. Universal Declaration of Human Rights. *United Nations. Peace, dignity and equality on a healthy planet*. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

References:

1. Azhazha M. A. (2019). Derzhavna polityka Ukrainy shchodo inkluzyvnoi osvity v umovakh profesiinoi pidhotovky molodi [State policy of Ukraine regarding inclusive education in terms of professional training of youth]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/28.pdf.

2. Bazova informatsiia pro invalidnist [Basic information about disability]. *Konfederatsiia robotodavtsiv Ukrainy*. URL: https://pwd.employers.org.ua/ua/book/2_25.

3. Bulba V. H., Postupna O. V. (2016). Pidhotovka mahistriv publicnogo upravlinnia ta administruvannia: pytannia pidvyshchennia efektyvnosti [Master's training in public management and administration: issues of efficiency improvement]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr.* Kharkiv : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr». Vyp. 1 (49). S. 143-148.

4. Hren L. M. (2021). Zabezpechennia inkluzyvnoi osvity u mizhnarodnykh dokumentakh i zakonodavstvi [Provision of inclusive education in international documents and legislation]. *Publichne upravlinnia ta administratyvnyi menedzhment: suchasni trendy ta perspektyvy : materialy mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* Kharkiv : Vydavnychiy tsentr «Global Scientific Trends», 2021. S. 104-105.

5. Hren L. M., Cherkashyn A. I., Chebotarov M. K. (2021). Inkluzyvne osvitnie seredovyshche v zakladakh vyshchoi osvity: shliakhy stvorennia [Inclusive

educational environment in institutions of higher education: ways of creation]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy*. Kharkiv : NTU «KhPI», 2021. № 2. S. 70-80.

6. Ivanova O. V. (2019). Orhanizatsiia inkliuzyvnoho navchannia v krainakh Zakhidnoi Yevropy (kinets KhKh – pochatok KhKhI stolittia) [Organization of inclusive education in the countries of Western Europe (end of the 20th - beginning of the 21st century)]: dys... kand. ped. nauk. Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody.

7. Kolupaieva A. A., Lutsenko I. V. (2016). Normatyvnyi biuletен. Analiz mizhnarodnoho zakonodavstva z pytan inkliuzyvnoi osvity [Normative bulletin. Analysis of international legislation on inclusive education]. *Osvita osib z osoblyvymi potrebamy: shliakhy rozbudovy*. Vyp. 11. S. 242-260. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint.pdf>.

8. Kolupaieva A. A., Taranchenko O. M. (2016). Inkliuzyvna osvita: vid osnov do praktyky [Inclusive education: from basics to practice]: monohrafiia. Kyiv : TOV «ATOPOL». 152 s. (Seriia «Inklyuzyvna osvita»).

9. Kuzmenko O. V., Chorna V. H. (2021). Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання nadannia inkliuzyvnoi osvity [Peculiarities of legal regulation of provision of inclusive education]. *Naukovi zapysky. Serii: Pravo*. Vyp. 10. Spetsvyp. S. 137-141.

10. Lyndina Ye. (2023). Normatyvno-pravove rehuliuвання inkliuzyvnoi osvity v Ukraini: periodyzatsiia ta osoblyvosti [Normative and legal regulation of inclusive education in Ukraine: periodization and features]. *Sotsialno-osvitni dominanty profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery ta inkliuzyvnoi osvity : materialy V Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf.: zb. nauk. pr.; ukladach Petrovska K. V.* S. 100-108.

11. Lys O. H. (2021). Administratyvno-pravove rehuliuвання inkliuzyvnoi osvity u zakladakh doshkilnoi osvity v Ukraini [Administrative and legal regulation of inclusive education in preschool education institutions in Ukraine]: dys... kand. ped. nauk. Zaporizhzhia : Zaporizkyi nats. un-t. 210 s.

12. Lukina T. O., Hryshchenko H. A. (2018). Vplyv suchasnykh zmin pravovykh norm na rozvytok inkliuzyvnykh osvity v haluzi doshkilnoi ta zahalnoi serednoi osvity v Ukraini [The influence of modern changes in legal norms on the development of inclusive education in the field of preschool and general secondary education in Ukraine]. *Visnyk NADU. Serii «Derzhavne upravlinnia»*. Vyp. 4.

13. Polishchuk N. R. (2020). Pravo na osvitu osib z osoblyvymi osvitnimi potrebamy [The right to education of persons with special educational needs]. *Prava liudyny v Ukraini ta u zarubizhnykh krainakh: problemy teorii ta normatyvno-pravovoi rehlamentatsii : kolektyvna monohrafiia / za zah. red. N. V. Mashynoi*. Lviv – Torun : Liha-Pres. S. 328-348. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/116/1352/3008-1>.

14. Postupna O. V. (2021). Mekhanizmy pravovoho rehuliuвання protsesu publicnoho upravlinnia osvitoiu [Mechanisms of legal regulation of the process of public management of education]. *Naukovi perspektyvy: zhurnal. (Seriia «Derzhavne upravlinnia», Serii «Pravo», Serii «Ekonomika», Serii «Medytsyna»)*. Kyiv. № 1

(7). S. 239–250.

15. Postupna O. V. (2011). Teoretychni osnovy derzhavnoho upravlinnia systemoiu doshkilnoi osvity v Ukraini [Theoretical foundations of state management of the preschool education system in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia* : zb. nauk. pr. Kharkiv : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr». Vyp. 4 (35). S. 86-92.

16. Tanasyshyn u shtab-kvartyri OON: v Ukraini ponad 3 mln liudei z invalidnistiu – tse liudy z velycheznyim potentsialom, navychkamy, ideiamy, syloiu [Tanasyshyn at the UN headquarters: in Ukraine, more than 3 million people with disabilities are people with enormous potential, skills, ideas, and strength]. *Holovni novyny* : ofitsiinyi veb-resurs Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy. 13 chervnia 2024 r. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>.

17. Tylchyk O. V., Tylchyk V. V., Dovha M. O. (2020). Pravovi zasady rozvytku inkliuzyvnoi osvity v Ukraini v umovakh yevrointehratsii [Legal foundations of the development of inclusive education in Ukraine in the conditions of European integration]. *Juris Europensis Scientia*. Vyp. 3. S. 125-130.

18. U sviti zhyve blyzko 240 milioniv ditei iz invalidnistiu – svidchat dani naipovnishoho statystychnoho analizu YuNISEF [There are about 240 million children with disabilities in the world – according to the data of the most complete statistical analysis by UNICEF]. *UNICEF. Dlia kozhnoi dytyny*. 10 lystopada 2021 r. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/copy-nearly-240-million-children-disabilities-around-world-unicefs-most>.

19. Fedan Ya. I. (2017). Udoskonalennia orhanizatsiino-pravovoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia osvitoiu [Improvement of the organizational and legal mechanism of state management of education]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. Vyp. 2. S. 36-40.

20. Khomyshyn I. Yu. (2017). Administratyvno-pravove rehuliuвання inkliuzyvnoi osvity v Ukraini [Administrative and legal regulation of inclusive education in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia*. № 28. S. 53-55.

21. Kholod M., Kolisnichenko N. (2024). Publichna polityka z pytan inkliuzyvnykh system osvity: normatyvno-pravovi kontekst mizhnarodnoi praktyky [Public policy on inclusive education systems: normative and legal context of international practice]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia*. Odesa. Vyp. 31. S. 171-179.

22. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *United Nations*. 2007. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Ch_IV_15.pdf.

23. Declaration of the Rights of the Child. *Resolutions Adopted on the Reports of the Third Committee*. General Assembly – Fourteenth Session. P. 19-20.

24. The Dakar Framework for Action. World Education Forum Dakar, 2000/ Dakar: UNESCO, 2000. 77 p.

25. Universal Declaration of Human Rights. *United Nations. Peace, dignity and equality on a healthy planet*. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.